

♦♦♦ HARMAI GÁBOR

A nagyszombati szeminárium alapításának kortörténeti kerete*

A mostani ünneplés a Papnevelő Intézet és az Esztergomi Hittudományi Főiskola 450 éves évfordulóján alkalmat ad a tudományos igényű rácsodálkozásra. Hogyan lehet, hogy az Oláh Miklós esztergomi érsek (1553–1568) által 1566-ban, „a törökök önkénye miatt” Nagyszombatban alapított egyszerű intézmény – „tizenhárom személy, akik közé két, a tanulók nevelésére alkalmas felügyelő, tíz növendék és egy szolgáló számíttatik a szakácson és a mosónőn kívül”¹ – a századok során újra és újra szükségesnek bizonyult, az intézményi átalakulások folyamatában jogutódokra talált, és mindmáig fennmaradt?

Meggyőződésem, hogy a választ azokban a máig maradandó egyháztörténelmi változásokban kell keresni, amelyek egyrészt a világegyházban, másrészt a magyar egyházban a XVI. század elején bekövetkeztek. Oláh Miklós alapítása a tartós történelmi változásokra adott katolikus felelet részét képezte akkor, és azóta is. Alapítása ezért bizonyult időtállóknak.

Megtéveszthet bennünket egy látszólagos banalitás. Egy kicsi pozitív eseményről, egy új intézmény születéséről beszélünk egy földindulásokkal, harcokkal, pusztulással teli, nagyon nehéz történelmi korszakban. Miért erre a kis magra figyeljünk? Minden kerti veteménynél nagyobbá lett volna, melynek árnyékában megpihennek az ég madarai? (vö. Mk 4,32) Lehet, hogy nem könnyű így gondolnunk önmagunkra, de fontoljuk meg, hogy az elmúlt évszázadokban csak kevés olyan katolikus pap volt egyházmegyénkben – és számos szomszédos egyházmegyében –, akik főpásztoraik rendelkezése alapján másutt, általában külföldön tanulva mindenestül elkerülték az Ósrégi Szemináriumot. Az elmúlt századok papságának döntő többsége itt tanult.

* Konferencia-előadás az Esztergomi Hittudományi Főiskola és az Érseki Papnevelő Intézet alapításának 450. évfordulóján, Esztergom, 2017. április 27. Az előadás szerkesztett változata.

¹ *Oláh Miklós esztergomi érsek alapítólevele a nagyszombati szeminárium számára*, Nagyszombat, 1566. május 19. (ford. Fazekas I.), in „*Sapientia aedificavit sibi domum*”. *Papképzés Esztergom városában* (Esztergom 2006) 24.

Amit itt tanítottak, az katolikus hívek millióinak és nemzedékeinek életében megjelent. Csendes szolgálat folyt itt, amely nélkül mai egyházunk nem volna az, ami. Pedig a megelőző századokban nem volt papi szeminárium. Méltó, hogy megünnepeljük az alapítót, és ezt én azoknak a történelmi folyamatoknak az ismertetésével tenném, amelyeknek a szeminárium alapítása mintegy metszéspontját jelenti.

1. A VILÁGEGYHÁZ REFORMJA A TRENTÓI ZSINATON

Loyolai Szent Ignác első társaival, akikkel Jézus Társaságának nevezték magukat, Párizsból Jeruzsálembe kívánt zarándokolni 1538-ban. Róma előtt, La Stortában, egy düledező kis kápolnában, Szent Ignácnak megjelent Krisztus, és azt mondta neki: „*Ego vobis Romae propitius ero*” – „Rómában kegyes leszek hozzátok.”

Ignác és társai számára ezt megelőzően Róma nem volt sokkal több, mint egy útba eső földrajzi hely az úticél felé, bár említést érdemel, hogy már 1534-ben olyan fogadalmat tett társaival, hogy amennyiben a jeruzsálemi zarándoklat ellehetetlenülne, a római pápától kérnek útmutatást további feladataikra nézve. A La Storta-i látomástól kezdve viszont Ignác elsődleges keresztény küldetését látta meg a római pápa szolgálatában.

Érdemes megfontolni, hogy Sienai Szent Katalin 1380-ban bekövetkezett halála óta Ignác volt az első jelentős keresztény személyiség, aki a pápa szolgálatában ismerte fel saját életfeladatát. A pápaság reneszánsz kori mélyrepülésének csak az egyik oldala, hogy az akkori pápák úgyszólván világi fejedelemségként kormányozták az egyházi államot, eközben súlyos bűnökkel járaták le magukat, a világegyházat pedig cserbenhagyták. Az érem másik oldala, hogy a világegyház is eléggé cserbenhagyta a pápaságot. Ekkor már évszázados jelszó volt, hogy az egyházat meg kell reformálni, de a reformerők a XV. században a pápaságban leginkább a változás akadályát látták, és egy olyan egyetemes zsinattól remélték a változást, amely majd a pápaságot is gyökeresen átalakítja.

Luther reformációja a XVI. században felfogható e gondolatmenet radikális gyakorlati kivitelezésének. Annyi bizonyos, hogy Luther átfogó reformvíziót dolgozott ki. Három jelszava, hogy az üdvösséghez csak Isten kegyelmére, az erre válaszoló emberi hitre és a hit mércéjeként a Szentírásra van szükség. Ez alkalmas volt arra, hogy minden keresztényt mozgósítson. E jelszavak logikája szerint ugyanakkor nincs szükség az üdvösséghez se pápára, se püspökökre, se szolgálati papságra, legfeljebb olyan tanult megkereszteltre, akik a Bibliából prédikálni tudnak, tehát prédikátorok.

A kezdettől megfogalmazott katolikus kritika szerint a lutheri koncepció gyöngye pontja a „csak a Szentírás” elve. A Szentírás ugyanis nem egyénileg küzdő és bízva bízó keresztényeket mutat be, hanem helyi gyülekezeteket, amelyek elismerik az apostolok egyszemélyi vezetését, olyan apostolokét, akik között Szent Péter, a „köszikla” alakja egyértelműen kiemelkedik. Az ő egyszemélyi döntése például Kornéliusz százados megkeresztelése, amit az egyház utólag legitim tettként elismer. Azt is észre kell vennünk, hogy eleve nem volna Szentírásunk az intézményes egyház működése és a Szentírásra vonatkozó tekintélyi döntései nélkül.

A Trentói Zsinat *de fide* határozatai a szentségekben mutatják meg az intézményi folyamatosságot. A hét szentség folyamatos kiszolgáltatása az intézményes egyház állandó működése, amivel megszenteli a híveket.

El kellett azonban ismerni, hogy az intézményes egyház a reneszánsz válsága után átfogó reformokra szorul. Az átfogó reformkoncepciót Loyolai Szent Ignác álmodta meg, és a Trentói Zsinat *de reformatione* határozatai intézményesítették.

Szent Ignác szerint a papságot meg kell erősíteni küldetéstudatában és személyi alkalmasságában mindenekelőtt három területen: a központban, Rómában, ott, ahol a reformációval küzd, Németországban, és ott, ahol terjesztenie kell a hitet: az akkor megnyíló Európán kívüli világ misszionálásában. Szent Ignác számára a reform kulcsintézménye egy új oktatási forma, a jezsuita szerzetesek által irányított papi szeminárium. Ignác maga két szemináriumot alapított két kulcsterület számára: Rómának a Római Nagyszemináriumot és Németországnak a Collegium Germanicumot. Talán nem fölösleges emlékeztetni arra, hogy a harmadik kulcsterület, a világmisszió szempontjából Ignác egyik legközelebbi társa, Xavéri Szent Ferenc jelölte ki a későbbi jezsuiták útját.

A Trentói Zsinat Ignác álmát vitte tovább, amikor 1563-ban, a XXIII. ülésen minden püspökség számára elrendelte szemináriumok szervezését.² A magyar alapítás egyik kulcsfigurája az a Borromei Szent Károly volt, aki 1565-ben, a zsinat lezárulta után konkrét utasításokkal látta el a Bécsbe küldött pápai követeket, hogy igyekezzenek szemináriumot szervezni Magyarországon,³ ahol Németországhoz hasonlóan az egyház a protestánsokkal harcolt. A követek Oláh Miklós esztergomi érsekben találtak partnerre, aki 1566-ban a Trentói Zsinat rendelkezéseire közvetlenül hivatkozva megalapította a Nagyszombati Szemináriumot, a mi intézményünk elődjét.

² MOLNÁR A., *A Trienti Zsinat (1545–1563)*, in POÓR J., *A kora újkor története* (Budapest 2009).

³ FAZEKAS I., *Az esztergomi Szent István szeminárium alapítása (1566) és működésének kezdetei*, in „*Sapientia aedificavit sibi domum*”. *Papképzés Esztergom városában* (Esztergom 2006) 20.

Láthatjuk tehát, hogy az alapítás mennyire szorosan illeszkedett a kor katolikus világegyházának átfogó reformjaiba. Érdemes azonban egy pillantást vetni a magyarországi egyházra is: hogyan lettünk mi a katolikus és a protestáns világ egyik határterülete, ahol különösen sűrű volt szeminárium alapításával megerősíteni a katolikus egyházat?

2. MAGYAR EGYHÁZPOLITIKAI FORDULAT A DÓZSA-FÖLKELES ÉS MOHÁCS UTÁN

Közismert, hogy a református egyház gyakran azzal az öntudattal lép fel Magyarországon, hogy ők a „magyar egyház”. Talán kevésbé közismert, hogy ennek hátterében a középkori magyar katolikus egyház tradíciója áll. A magyar egyház kb. 100 évente került abba a helyzetbe, hogy a nemzeti királyságot megmentse. Gondolok itt Szent Gellétre, akinek kulcsszerepe volt a Szent István halálát követő trónutódlási válság megoldásában, Bánfi Lukácsra, aki a bizánci és a német ambíciókkal szemben állt ki a nemzeti királyok mellett, az Aranybulla kiadásával kapcsolatos egyházi szerepvállalásra, Károly Róbert királyunkra, akit kora egyházi pártja juttatott a királyi trónra, de gondolok Hunyadi Jánosra is, akit a Kapisztrán Szent János által szervezett kereszties hadjárat segített a nándorfehérvári diadalhoz.

Mindezek miatt a katolikus püspökök igen nagy hatalomra tettek szert a magyar közéletben. A XVI. században azonban nem sikerült az esedékes nemzetmentés. Bakócz Tamás érsek politikája teljesen illett a korábbi századokhoz, amikor kereszties hadjáratot hirdetett, és vezérként fölkérte Dózsa Györgyöt. A kereszties hadjárat azonban ismert módon parasztháborúvá fajult, és katasztrófával végződött. Ezzel Bakócz közéleti befolyása jelentősen meggyengült, Mohács után pedig általában is ellehetetlenült az a politika, hogy egy független Magyar Királyság a pápasággal szövetségben egyszerre védekezzék a török fenyegetés és a német császár ambíciói ellen.

A pápaság világi politikájában az egyik konstans a törökellenesség volt és maradt. A császárellenes nemzeti egyház tradíciójának követése ugyanakkor Mohács után kényszerű szükségszerűséggé tette a török vazallusság elfogadását. Emiatt politikai okból is szükségszerűvé vált a pápával való szakítás, és ebben a protestáns reformáció, különösen annak francia formája, a kálvinizmus elfogadása. Erre az erdélyi társadalom és azon belül az erdélyi egyháziak hajlandónak is mutatkoztak, de a mélyen gyökeredző Habsburg-ellenesség a Hódoltság területén, sőt, a Habsburg uralkodót politikailag elfogadó Magyar Királyság területén is népszerűvé tette a kálvinizmust. Jegyezzük meg tehát, hogy a stabilan Habsburg-ellenes „magyar egyház” – vagyis a magyar kálvinisták – az országot Mohácsnál legyőző törökök kiszolgálójává lett.

A Mohács után az esztergomi érseki hivatalt betöltő Várday Pál és Martinuzzi Fráter György bénultan próbált egyensúlyozni a törökbarát párt és a Habsburg-párt között, de csak annyit értek el, hogy mindkét oldal szemében megbízhatatlanná váltak. Fráter Györgyöt végül is Habsburg-párti zsoldosok 1551-ben I. Ferdinánd tudtával és beleegyezésével meggyilkolták.⁴ Ezzel megnyílt az út Oláh Miklós új egyházpolitikája előtt.

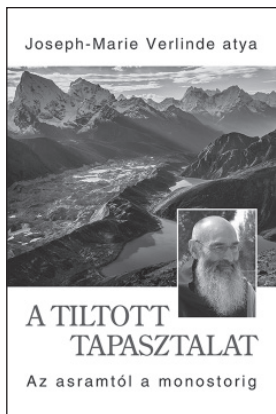
Oláh Miklós, Hunyadi János közeli rokona, elvszerűen végiggondolta, hogy az ország valódi ellensége a török, segíteni pedig a Habsburgok tudnak. Ezért egyházpolitikájában egyértelműen a Habsburgok oldalára állt, és lemondott a „magyar egyház” politikai ambícióiról. Ezzel viszont megnyerte az uralkodó bizalmát, és lehetőséget kapott arra, hogy a trentói reform rendelkezéseit elkezdje Magyarországon alkalmazni. Ennek első tartós gyümölcse a nagyszombati papnevelő intézet lett.

⁴ ZOMBORI I., *Fráter III. György*, in *Esztergomi érsekek 1001–2003* (Budapest 2003) 253.

Joseph-Marie Verlinde

A TILTOTT TAPASZTALAT

AZ ASRAMTÓL A MONOSTORIG

A szerző a hinduizmus és buddhizmus különféle meditációs technikáinak beavatottjaként és beavatójaként ráébredt a lényeges és feloldhatatlan különbségre a kereszténység és a keleti filozófiák között. Hosszú tisztulási és tanulási időszakot követően végül pap, s örökfogadalmas szerzetes lett. Könyvében az apró árnyalatokat tiszteletben tartva, egyszerű szóhasználattal elemzi a nagy keleti bölcsességeket, és Krisztus igazságával veti össze azokat.

240 oldal, puhafedeleles. Ára: 2800 Ft

HOLLAI ANTAL

SZEMLÉLNI ÉS BEFOGADNI GONDOLATOK A JELENÉSEK KÖNYVÉRŐL

A Jelenések könyvéhez írt magyarázatában Hollai Antal atya azzal a céllal közelít a Biblia utolsó iratához, hogy a benne rejlő mély üzenetet felszínre hozza, s egyben azt is kimutassa, hogy mennyire összhangban áll ez a mű a Szentírás egyéb irataival. Fontos hangsúlyozni, hogy Hollai atya könyve nem szigorú értelemben vett kommentár, hanem több év megfontolásainak gyümölcseként létrejött elmélkedő eligazítás. Könyve kiváló segítség azoknak, akik „kezdőkként” veszik kezükbe a Jelenések könyvét, s főként annak a teológiai tartalma és lelki üzenete iránt érdeklődnek.

178 oldal, puhafedeleles. Ára: 1500 Ft

RENDELÉS: Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda
1364 Budapest, Pf. 277.
TELEFON: 318-6957 • FAX: 317-0974
www.szitkonyvek.hu